

DĖL RYTŲ AUKŠTAIČIŲ VILNIŠKIŲ IR UTENIŠKIŲ PATARMIŲ RIBOS

Vytautas KARDELIS

Vilniaus universitetas

§ 1. Riba tarp rytų aukštaičių vilniškių ir uteniškių patarmių pirmą kartą buvo nubrėžta paskelbus dabar jau tradicine tapusią A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją. Svarbiausias autorių tikslas buvo ją „padaryti kiek galima artimesnę tarmių struktūrai“ (žr. Girdenis, Zinkevičius 1966, 139t.). Brėžti itin tikslias patarmių ribas nebuvo klasifikacijos uždavinys. Be to, tokį darbą tuo metu vargu ar buvo galima padaryti, nes, kaip sako patys autoriai, tada dar nebuvo „Lietuvių kalbos atlaso“, o nemažai tarmių nuosekliai sinchroniškai nebuvo tirtos (ten pat). Todėl natūralu, kad dabartiniai išsamesni atskirų patarmių ar šnektų tyrimai pakoreguoja ir jų ribas.

Straipsnyje, kur buvo paskelbta lietuvių kalbos tarmių klasifikacija, įdėtas ir žemėlapis. Jame kartografuotos tarmių ir patarmių ribos, orientacijai nurodyti didesni miestai ir rajonų centrai. Šis žemėlapis, ilgainiui kiek keičiamas, paplito dialektologijos literatūroje. Jame nubrėžta vilniškių ir uteniškių riba vėliau iš esmės nesikeitė. Tokia pat ji liko fundamentaliuose Z. Zinkevičiaus veikuose „Lietuvių dialektologija“ (1966), „Lietuvių kalbos tarmių kilmė“ (2006), jo vadovėlyje „Lietuvių kalbos dialektologija“ (1978; 1994), taip pat „Lietuvių kalbos atlaso“ tomuose. Šių veikalų žemėlapiuose nurodoma daugiau gyvenamųjų vietų. Išsamiausiai ir tiksliausiai uteniškių ir vilniškių riba kartografuota naujojoje „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ (Bacevičiūtė et al. 2004), kurios rengėjai galėjo naudotis kur kas gausesne medžiaga iš abiejų patarmių ploto. Žemėlapyje nurodyta daugiau pakraštinių gyvenamųjų vietų, tad minimoji riba kur kas aiškesnė.

§ 2. Dialektologijos darbuose, kur kliudomas tarmių klasifikacijos ir patarmių ribų klausimas ar pateikiami žemėlapiai, matyti, kad riba tarp rytų aukštaičių vilniškių ir uteniškių yra kiek svyravusi. Pavyzdys gali būti Linkmenų (415) punktas¹, kuris skirtinguose darbuose „migruoja“ iš vilniškių į uteniš-

¹ Skliaustuose punkto numeris nurodytas pagal „Lietuvių kalbos atlasą“.

kiaus. Linkmenys vilniškiams nuosekliai priskiriami Zinkevičiaus darbuose (1966, 446; 1994, 50; 2006, 72, 100). Šio straipsnio autoriaus anksčiau sakyta, kad tai tipiška pereinamoji šnekta tarp vilniškių ir uteniškių, nes su uteniškiais ją sieja vokalizmas, o su vilniškiais – konsonantizmas (Kardelis 2003b, 33t.). Dabar, kai vokalizmo situacija šiaurės rytų vilniškių plote yra daugmaž aiški, Linkmenis reikėtų aiškiai skirti prie uteniškių patarmės. „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ šis punktas visiškai pagrįstai šiai patarimei ir priskiriamas.

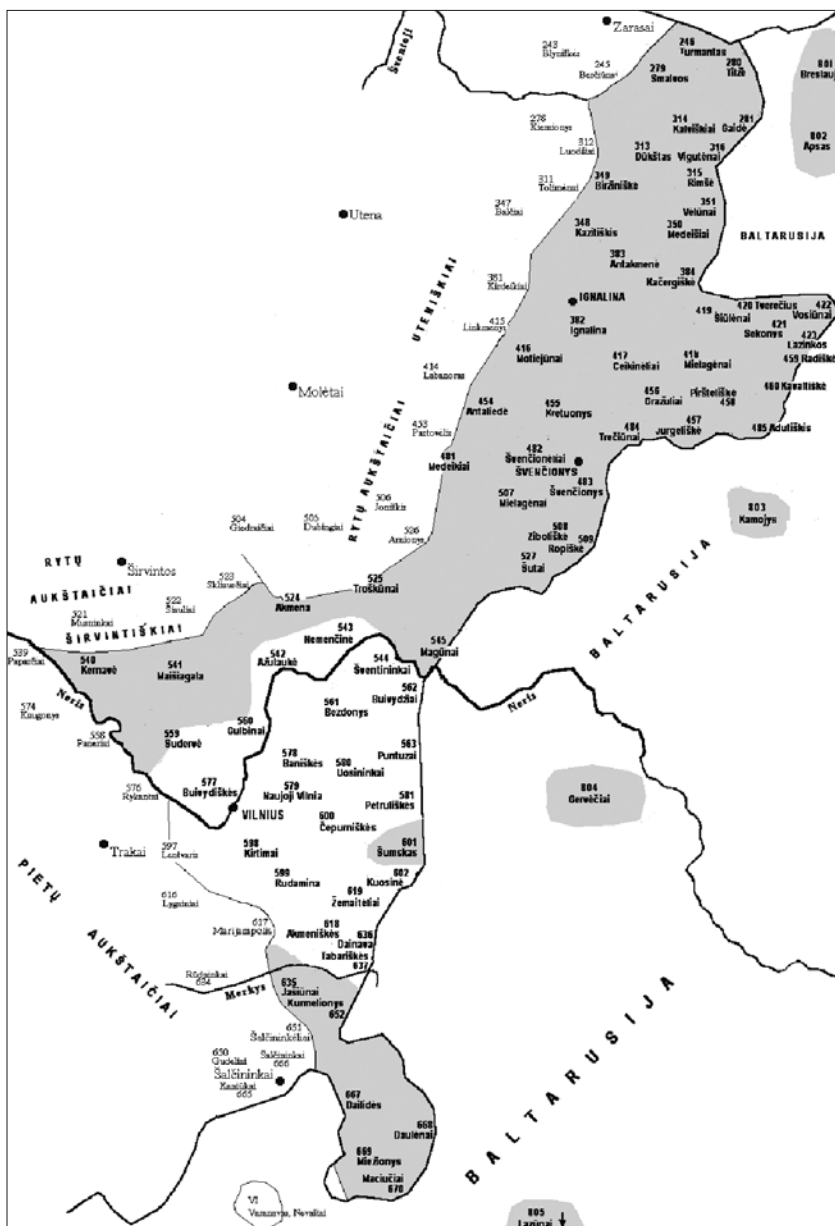
Dialektologijos literatūroje pateikiamuose žemėlapiuose vilniškių ir uteniškių patarmių riba, žvelgiant į šiaurės rytus nuo Linkmenų, visur brėžiama vienoda. Kokių didelių svyravimų ar atskirų punktų „migracijos“ iš vienos patarmės ploto į kitą nematyti. Iš punktų, dažniausiai žymimų žemėlapiuose, vilniškiams visur priskiriami Biržiniškė, Kazitiškis, Dūkštas (žr. Zinkevičius 1966, 446; 1994, 50; 2006, 72, 100; Bacevičiūtė et al. 2004, 100; dar plg. Markevičienė 1999, 20–27, 110–113). „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ žemėlapyje punktų nurodyta daugiau negu kitų leidinių žemėlapiuose. Arčiausiai prie vilniškių ploto esantys ir uteniškiams priskiriami punktai pažymėti šie: Linkmenys (415), Kirdeikiai (381), Balčiai (347), Tolimėnai (311), Luodžiai (312), Berčiūnai (245). Vilniškių pusėje netoli ribos atsiduria Kazitiškis (348), visai prie pat ribos – Biržiniškė (349), kur kas toliau – Dūkštas (313), Kalviškiai (314), o dar aukščiau, vėl netoli ribos – Smalvos (279) ir Turmantas (246); žr. 1 žemėlapi².

Dialektologijos literatūroje nepavyko aptikti kokių nors aiškių abejonių dėl Kazitiškio ar Dūkšto apylinkių tarminio priklausymo. Tačiau tai, kad vilniškių ir uteniškių riba į viršų nuo Kazitiškio koreguotina, įtarti leido dvi aplinkybės³. Pirma, įdomių duomenų pateikta „Lietuvių kalbos atlaso“ II tomo žemėlapyje Nr. 64. Čia kartografuotas kirčiuotas ir nekirčiuotas kamieno balsis *ie*. Pagal lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją šio balsio nekirčiuotoje pozicijoje refleksas yra skiriamoji vilniškių ir uteniškių ypatybė. Atlaso žemėlapis rodo arealą, kur, kaip galima suprasti iš žymėjimo, nekirčiuotoje pozicijoje gali būti ir pusilgis *e.*, ir *ie.* Į šį plotą patenka Kazitiškis (348), Biržiniškė (349), Tolimėnai (311) ir Luodžiai (312). Dūkštas (313), žiūrint į žemėlapi, tarsi lieka už šio ploto; žr. 2 žemėlapi⁴. Tačiau atlaso tekste

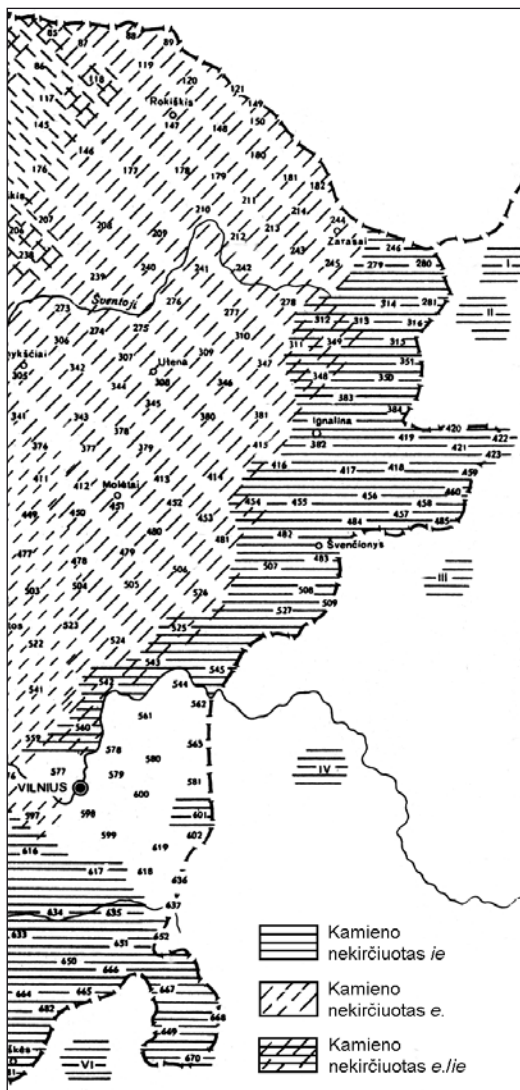
² Žemėlapis iš „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ (Bacevičiūtė et al. 2004).

³ Čia netiesiogiai galima priskirti ir Z. Zinkevičiaus pastabas, išsamiau žr. § 8.

⁴ Fragmentas iš LKA 2 žemėlapio Nr. 64.

Pav. 1. Rytų aukštaičių uteniškių ir vilniškių patarmių riba pagal „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatiją“ (Bacevičiūtė et al. 2004)

Pav. 2. Nekirčiuotas kamieno balsis *ie* pagal LKA 2

šis pereinamasis arealas plačiau neaptiriamas (žr. LKA 2, 79t. ir 64 žemėl.). Antra, dar daugiau įtarimų dėl Dūkšto apylinkių tarminio priklausymo kilo 2000 m. įrašius tekstų iš Kalviškių (314) kaimo. Paaiškėjo, kad čia nekirčiuotoje pozicijoje neutralizuojama balsių *e* : *ie* opozicija (žr. Kardelis 2003a, 80). Visa tai paskatino ribų tarp rytų aukštaičių vilniškių ir uteniškių klausimą panagrinėti atidžiau.

§ 3. Medžiaga šiam rašiniui imta iš įvairiu laiku darytų magnetofono įrašų. Naudotasi straipsnio autoriaus 2000–2001 m. didesniuose Kazitiškio ir Dūkšto apylinkių kaimuose darytais įrašais. 2006–2007 m. Dūkšto ir Kazitiškio apylinkėse buvo surengtos kelios ekspedicijos⁵. Jų metu surinktais duomenimis čia taip pat remiamasi. Analizei pasirinkti informantų, gimusių ir visą laiką gyvenusių prie pavyzdžių nurodytuose kaimuose, tekstai. Pasakotojai – vyriausios kartos atstovai, jų amžius – 70–85 metai.

⁵ Ekspedicijas rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Ačiū ekspedicijose dirbusiems Vilmai Balsytei, Remigijui Grinevičiui, Daivai Kardelytei-Grinevičienei, Ingai Strungytei, Jolitai Urbanavičienei, studentams Ūlai Ambrasaitei, Ligitai Bazarovaitei, Kristinai Bukelskytei, Dovilei Kriugiškytei, Justinai Petkelytei, Gintarei Petuchovaitei, Dariui Rudzinskiui.

Tyrimo tikslas – perklausyti turimus garso įrašus ir nustatyti, kaip realizuojama balsių *e·* : *ie* opozicija nekirčiuotoje pozicijoje. Ar ši opozicija išlieka ir nekirčiuotoje pozicijoje vartojami balsiai *e*. ir *ie* (tai būtų vilniškių ypatybė), ar ji neutralizuojama ir vartojamas balsis *e*. (tai būtų uteniškių ypatybė).

§ 4. Kazitiškio apylinkėse tekstų buvo įrašyta iš Kazitiškio miestelio, taip pat Sabališkės, Akriemių, Bajorų I, Tartoko ir Žeiminių kaimų. Įrašai rodo, kad balsių *e·* : *ie* opozicija nekirčiuotoje pozicijoje neutralizuojama. Čia vartojamas pusilgis balsis *e*.. Tą aiškiai rodo pavyzdžiai⁶:

(1) *ti_le.tù.ôu. bú.va.; stá.îte.ses; a_le.tù.vju. pà.ma.ku. bú.va.; in_de.nõs; žė.me. ke.nó. bú.va.* (Kazitiškis);

(2) *ve.nú.óliktu.; a.į_de.vú.láu; pasisumdaĩ. pe.meñù.ku.; le.tù.viškai á.nies nè; še.ná.ut šiėna.* (Sabališkė);

(3) *le.tuvà; be.dnaĩ.s laikai.s* (Akriemiai);

(4) *le.tù.ôu. kalbà bú.va.; iš_ *le.tuvõs; gi.vé.ñve.te.į* (Bajorai I);

(5) *be.dná.m žmó.guį pada.vanót; mót.ka visi le.tù.viškai; á.ni.s iš_mažĩr_gi de.nù. su_le.tù.veiz gi.vé.na* (Tartokas);

(6) *mé.s *le.tuvós pú.sa.į bú.va.m; ce_ *le.tuvó.į bú.va. le.tù.vei; padalĩ.na. víenje.meis mùs pre_vake.čú.⁷; un_darbá.de.ñu. atadí.rpt* (Žeimiai).

(7) Dar plg. pavyzdžius informantės, gimusios 1916 m. Akriemiuose, gyvenančios Kazitiškyje, pvz.: *va.kečėĩ. tadù bú.va. *le.tuvó.į*; informanto, g. 1928 m. Žeimiuose, gyvenančio Kazitiškyje, pvz.: *víenje.mù., bėga.m *le.tuvó.n.*

§ 5. Tokia pati situacija yra ir kylant į viršų link Dūkšto. Jo apylinkėse įrašyta tekstų iš Ligūnų, Vardžiukiemio, Ažėnų, Sodžiūnų. Čia nekirčiuotoje pozicijoje taip pat būna pusilgis *e*., o ne *ie*, pvz.:

(8) *le.tuveĩ.; sakmá.de.ni.s; až_de.nõs tì aš_kitõs; re.bãũ. kõ.še.s iį.krač* (Ligūnai);

(9) *varžũ.ke.min; *le.tuvà; le.tù.viškai; gi.vé.ñve.te.* (Vardžiukiemis);

(10) *aį be.dnaĩ. gi.vé.na.; ir_ótãũ ir_še.naváu; á.nas re.bé.šni.s* (Ažėnai);

(11) *le.tù.viškai; le.tuõũ; prė. tó.á.kmene. pe.tù.ja.; gi.vé.na. ve.nam namì* (Sodžiūnai);

⁶ Čia ir toliau duodami tik balsio *ie* neutralizacijos pavyzdžiai. Nekirčiuoto balsio *e·* neutralizacija nekirčiuotoje pozicijoje, pvz., *tė vas : te.vė.li.s*, aptariamuose tekstuose yra visiškai įprastas ir „banalus“ faktas, todėl jam iliustruoti pavyzdžių nepateikiama.

⁷ Šiuo atveju balsis *a* trumpas.

§ 6. Panašiai yra ir plote į vakarus ir rytus nuo Dūkšto. Balsis *e*. nekirčiuotoje pozicijoje vartojamas Plavėjuose, Dvarkščiuje, Ažukarklinėje, Viktoriškėje, Pažemiškiuose, pvz.:

(12) *má.n bú.va. ĵáu ve.núolika mē.tu.; le.tú.viškai isimó.ke. ir skaitít isimó.ke.; á.ni.s tig_dve.juōs bú.va.; jeĩ.gu_tik le.žú.vi. dí.de.li. turé.si* (Plavėjai);

(13) *de.vù.li má.na.; tij.klu. tiēsem tiēsem par_à.žeru. ažù.te.sem trá.ukem* (Dvarkščius);

(14) *že.minì; gali mú.su. lãũ.ka. bú.va. vīenke.mi.s; me.gamañ; labai gražù bú.dava. sakmá.de.neis* (Ažukarklinė);

(15) *le.tú.viškai; tai_má.na. de.dú.kas pinigí.ŋgas vaĩ.la.; ve.nó.n viēta.n kai_paklũ.va.; ađbėga. namó. su_armuó.ška.m ce.ló.m* (Viktoriškė);

(16) *kadù me.góť; tai_gì de.vù.li; kat_nōr_gi *le.tuvė.la. acilaiķít; dabar dve.-juōs atá.ja._gi; ten_vo.ke.čėĩ. bú.va.* (Pažemiškiai).

Į rytus nuo Dūkšto tekstų buvo įrašyta jau minėtame Kalviškių kaime, taip pat Gerkonyse, Šaltiniuose. Čia taip pat matyti, kad nekirčiuotoje pozicijoje vartojamas pusilgis balsis *e*., pvz.:

(17) *šĩ.te.(k) karũ pra-á.ja.; dařãũ. kieg_de.nũ; du_šimtaĩ. lì.tu. raĩ.ke. de.nōn ve.ná.m žmó.gui; pará.še. le.tú.viškai; va.ke.čũ kařuómine.n* (Kalviškiai);

(18) *i_važúja ge.dó.damas* (Šaltiniai);

(19) *kė.letu._ti de.nú.; apšiše.ná.unu; be.dňãũ gi.vė.na.; mĩ.še.s ge.dó.tine.s; de.dú.kas* (Gerkonys).

§ 7. Remiantis pateiktais pavyzdžiais dėl aptarto ploto tarminio priklausymo galima daryti aiškią išvadą. Ji ir baigtų ši rašini, jeigu ne vienas faktas, kurio nutylėti negalima. Plote į rytus nuo Dūkšto – Kalviškių, Gerkonijų kaimuose darytuose įrašuose greta pusilgio balsio *e*. nekirčiuotoje pozicijoje kartais pasitaiko ir balsis *ie*, pvz.:

(20) *lietú.višku.; nuo_žė.me.s riebù.ma.* (Gerkonys);

(21) *ažu_stá.la. giešminĩkai ge.dó.ja.; ne_lė.tú.ve.; i_lietú.vei štĩ.pru.s; per_vó.kiečũs ė.ja.; uñ_diedũ.ku.; suvá.re._gi visũz_gi lietuōũs; pù.si. miestá.le. atlá.ide.; nieká.m neraĩ.ke* (Kalviškiai);

(22) *miežũ.ku. turù* (Šaltiniai).

Gana retai *ie* nekirčiuotoje pozicijoje buvo girdėti įrašuose iš Didžiasalio, Viktoriškės.

Balsių *e*. ir *ie* nekirčiuotoje pozicijoje svyravimų matyti ir Ž. Markevičienės parengtuose tekstuose, plg.: *pæ.túos; *lietuva* (Markevičienė 1999, 110).

Taip pat Ž. Markevičienės ir A. Markevičiaus parengtuose garso įrašuose, plg.: *d'e.vù.li; diedù.kai; dievù.li má.na.; v'e.nõ.ĩ viēta.ĩ; prieš_kù. ir vake.ti.ja.s, adge.dõ.ja. já.unu.ju.* (Dūkštas); *vienúclika mé.tu.; pá.tiese.; te.sõ.k nē.r; ve.nó.di* (Kaniūkai) *m'e.gõšte, m'e.gõf, apiē* (Moliakalnis) (žr. Markevičienė, Markevičius 2007).

Fonologiškai tokius svyravimus reikia vertinti kaip fakultatyvinę neutralizaciją, nes balsiai *e*. ir *ie* vartojami toje pačioje pozicijoje, bet neatlieka diferencinės funkcijos. Fakultatyvinių variantų atsiradimo motyvus reikėtų tirti atskirai, nes jų gali būti keli. Vienas tokių – bendrinės kalbos įtaka, bet jos suabsoliutinti negalima. Kitas motyvas gali būti sociolingvistiniai faktoriai – informantų išsilavinimas, darbas, migracija ir pan. Trečias motyvas – tai gretimas arealas, kur *e* : *ie* neutralizacija nekirčiuotame skiemenyje nevyksta. Taip pat negalima visiškai atmesti ir vidinių sisteminių motyvų. Gali būti, kad svyravimus lemia ir kelių veiksnių kompleksas⁸.

Sociolingvistinių motyvų ir bendrinės kalbos įtaką galima parodyti kad ir tokiu pavyzdžiu. Jau minėtuose Markevičienės parengtuose tekstuose informantės iš Pažemiškių (Dūkšto parapija) pasakojime matyti formos tik su *ie* nekirčiuotoje pozicijoje (žr. Markevičienė 1999, 111tt.). Tokie faktai prikišamai rodo, kad ši punktą pagal požymį *+ie nekirčiuotoje pozicijoje* reikia priskirti vilniškiams. Tačiau pasakotoja yra gyvenusi Vilniuje, auklėjusi bendrine kalba kalbančius vaikaičius. Vadinasi, *ie* nekirčiuotoje pozicijoje galima traktuoti kaip sociolingvistinių motyvų nulemtą bendrinės kalbos fonetinę interferenciją. Be to, ilgesniame tos pačios infomantės tekste kartais pasitaiko ir formų su *e*. nekirčiuotoje pozicijoje, pvz.: *dve.juõ.s; a.de.vù.láu; vø.ke.čē.ĩ*⁹.

§ 8. Iš turimos medžiagos susidaro įspūdis, kad labiausiai fakultatyvi balsių *e*. ir *ie* nekirčiuotoje pozicijoje kaita būdinga rytinei Dūkšto parapijos pušei. Visų kitų punktų tekstuose šios kaitos arba visai nėra, arba ji labai menka. Dabar, žvelgiant į vaizdą iš Kazitiškio ir Dūkšto apylinkių, galima artėti prie svarbiausios išvados. Net ir turint galvoje minėtą fakultatyvinę kaitą, darosi aišku, kad šis plotas yra artimesnis uteniškiams, o ne vilniškiams. Apie tai, beje, papildomai argumentuodamas naująją tarmių klasifikaciją ir

⁸ Galima spėti, kad kai kuriais atvejais svyravimai gali priklausyti ir nuo pačių leksemų. „Pavojingas“ šiuo atžvilgiu gali būti žodis **lietuva* ir jo vediniai. Taip pat savaitės dienų pavadinimai pirmadienis–penktadienis, keičiantys įprastus slaviškus savaitės dienų pavadinimus ir pan.

⁹ Remiamasi straipsnio autoriaus darytu garso įrašu.

aiškindamas „rytinių“ ir „vakarinių“ dzūkų skirtumus yra užsiminęs Zinkevičius. Įrodinėdamas, kad tai dvi atskiros tarmės, kurių negalima jungti į vieną, autorius mini Linkmenis, Ignaliną, Dūkštą, Apsą ir teigia, kad „ši tarmė tokia artima rytų aukštaičiams uteniškiams, kad tik ilgesnį laiką ir labai gerai įsiklausius galima atskirti, pavyzdžiui, „rytinį“ dzūką nuo Dūkšto ar Ignalinos ir rytų aukštaitį nuo Utenos ar Zarasų“ (Zinkevičius 1969, 368). Tai, žinoma, visiška tiesa. Ir ne tik todėl, kad, kaip nurodė Zinkevičius, minėtuose punktuose menkai dzūkuojama pagal antrąją ypatybę. Kur kas svarbesnis „panašumo“ argumentas yra jau aptarta balsių *e* : *ie* nekirčiuotoje pozicijoje neutralizacija.

Yra dar vienas argumentas, kuriuo remiantis aptariamą plotą galima skirti prie uteniškių, o ne prie vilniškių. Būdinga šiaurės rytų vilniškių vokalizmo ypatybė yra fakultatyvi žemutinio ir vidutinio pakilimo balsių kaita, arba šių balsių konkurencija ir kirčiuotoje, ir nekirčiuotoje pozicijoje. Kitaip tariant, čia fakultatyviai vartojami balsiai *a*, *ã*, *ɔ*, *e*, *ɛ* kirčiuotoje ir *a.*, *ã.*, *ɔ.*, *e.*, *ɛ.* nekirčiuotoje pozicijoje. Dėl to galimi net keli kirčiuotos ir nekirčiuotos pozicijos kaitų modeliai (plačiau žr. Kardelis 2007, 47–60). Aptartame plote, Kazitiškio ir Dūkšto apylinkėse, tokios žemutinio ir vidutinio pakilimo balsių konkurencijos nėra. Kirčiuotos ir nekirčiuotos pozicijos santykis nerodo jokių svyravimų, o modelis yra vienintelis ir toks pat kaip gretimų uteniškių: KP¹⁰ *ɔ* → NP *a.*, KP *ɛ* → NP *e.*, pvz.: *bró.li.s* → *bra.lù.kas*, *té.vas* → *te.vé.li.s*; KP *ie* → NP *e.* (*retai ie*), KP *uɔ* → NP *uɔ*, pvz.: *šiēnas* → *še.ná.va.*, *púɔdas* → *puɔdė.li.s*. Kazitiškio ir Dūkšto apylinkių vokalizmo sistema yra tokia¹¹:

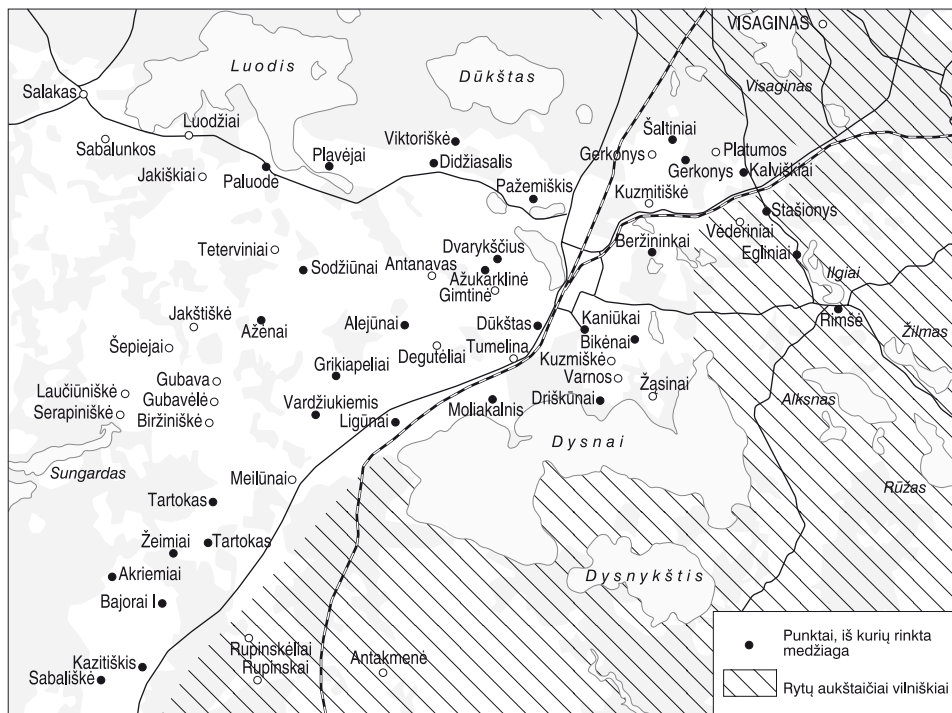
KP		NP	
<i>ĩ</i>	<i>u'</i>	<i>i.</i>	<i>u.</i>
<i>ie'</i>	<i>uɔ'</i>		<i>uɔ.</i>
<i>ɛ'</i>	<i>ɔ'</i>	<i>e.</i>	<i>a.</i>

Apskritai kalbamasis plotas bent jau vokalizmo sistema iš esmės nesiskiria nuo Linkmenų, Kirdeikių, Švedriškės, Jakėnų, Tolimėnų, Ažvinčių apylinkių. Remiantis turimais duomenimis, galima spėti, kad Linkmenų, Kirdeikių, Švedriškės, Kazitiškio, Dūkšto parapijos ir pietinė Salako parapijos dalis vokalizmo atžvilgiu sudaro gana vientisą arealą, priklausantį pietrytinei uteniškių patarmės daliai.

¹⁰ KP – kirčiuotoji pozicija, NP – nekirčiuotoji pozicija.

¹¹ Plg. uteniškių sistemą (Jasiūnaitė, Girdenis 1996, 181–189).

§ 9. Svarbiausia išvada yra tokia. Iki šiol dialektologijos literatūroje brėžtą rytų aukštaičių uteniškių ir vilniškių patarmių ribą šiaurės rytų dalyje maždaug nuo Kazitiškio reikia koreguoti. Atsižvelgiant į visus pasakytus argumentus, Kazitiškio ir Dūkšto apylinkes reikėtų skirti ne vilniškių, kaip buvo iki šiol, bet uteniškių patarimei. Riba, palyginti su kartografuotąja „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje“ (Bacevičiūtė et al. 2004), turi pasislinkti šiek tiek į pietryčius nuo Kazitiškio ir Dūkšto¹². Tikslesnę ribą žr. 3 žemėlapyje¹³.

Pav. 3. Rytų aukštaičių uteniškių ir vilniškių patarmių riba

¹² Ši išvada suponuoja dar vieną tyrimą. Turint galvoje aptartą patarmių ribos poslinkį, reikėtų patikrinti ir Smalvų, Tilžės, Turmanto arealo tarminę priklausomybę.

¹³ Žemėlapi braižė Gražina Pariokienė. Per neapsižiūrėjimą nepaminėta, kad jos braižytas žemėlapis ir straipsnyje Kardelis 2007, 56.

ZUR GRENZE ZWISCHEN DEM VILNIUSSER UND DEM UTE- NAER SUBDIALEKTEN DES OSTLITAUISCHEN

Zusammenfassung

In dem vorliegenden Beitrag wird die Grenze zwischen dem Vilniusser und dem Utenaer Subdialekten untersucht. Die empirische Basis der Untersuchung bildet das Belegmaterial aus der Umgebung von Kazitiškis ir Dūkštas. Als wichtigster Befund ist Folgendes festzuhalten: Die in der einschlägigen Forschung bisher gezogene Grenze zwischen dem Vilniusser und dem Utenaer Subdialekten ist im nordöstlichen Gebiet (ungefähr ab Kazitiškis) zu korrigieren. Aus dem im vorliegenden Beitrag behandelten Belegmaterial und der angeführten Argumentation ergibt sich, dass die Umgebung von Kazitiškis und Dūkštas nicht dem Vilniusser Subdialekt zuzurechnen ist, wie bisher angenommen, sondern dem Utenaer Subdialekt. Die im „Lesebuch der litauischen Mundarten“ (Bacevičiūtė et al. 2004) kartographierte Grenze sollte etwas südöstlicher von Kazitiškis und Dūkštas verlaufen (Genaueres dazu siehe Landkarte 3).

LITERATŪRA

Bacevičiūtė Rima, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa (sud.) 2004, *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto l-kl.

Girdenis Aleksas, Zigmas Zinkevičius 1966, Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Kalbotyra* 14, 139–147.

Jasiūnaitė Birutė, Aleksas Girdenis 1996, Trys rytų aukštaičių uteniškių fonologiniai ilgumai, *Baltistica* 31(2), 181–199.

Kardelis Vytautas 2003a, Šiaurės rytų vilniškiai. Fonologinės pastabos, *Baltistica* 37(1) 2002, 79–85.

Kardelis Vytautas 2003b, *Rytų aukštaičių šnektų slavizmų fonologijos bruožai*, Vilnius: Vilniaus universiteto l-kl.

Kardelis Vytautas 2007, Dėl vilniškių patarmės klasifikacijos, *Baltistica* 42(2), 47–60.

LKA 2 – Kazys Morkūnas (atsak. red.), *Lietuvių kalbos atlasas 2: Fonetika*, Vilnius: Mokslas, 1982.

Markevičienė Žaneta 1999, *Aukštaičių tarmių tekstai* 1, Vilnius: Vilniaus universiteto l-kl.

Markevičienė Žaneta, Aurimas Markevičius 2007, *Aukštaičių tarmių tekstai* (kompaktinė plokštelė), Vilnius: VŠ. I. „Tautinių bendrijų namai“.

Zinkevičius Zigmas 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmas 1969, Apie lietuvių kalbos tarmių skirstymą, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija* 3 (31), 137–151.

Zinkevičius Zigmąs 1978, *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Zigmąs 1994, *Lietuvių kalbos dialektologija*, 2 leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų 1-klą.

Zinkevičius Zigmąs 2006, *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto 1-klą.

Vytautas KARDELIS

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lietuva

[vytautas.kardelis@flf.vu.lt]